

ילקוט מזרעש

כתב-עת לחנינוס ויעיזן

חוברת כ"ה
ניסן תשל"ח
אפריל 1978

יִלְקוּט
מִדְּשֵׁד
כתב-עת לתיעוד ועיון

חוברת כ"ה

ניסן תשל"ח, מאי 1978

המערכת :

יהודה באואר, ישראל גוטמן, שלום חולבסקי,
יהודה טובין, אבא קובנר, רוז'קה קורצ'ק

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק או לתרגם דברים שמתפרסמים בכתב־העת
בשלמותם או בחלקם ללא נטילת רשות מן המערכת.

יוצא לאור ע"י מורשת
בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'
וספריית פועלים

המערכת והמנהלה : תל־אביב, רחוב המאספים 9, טל' 267754
נדפס בישראל, דפוס ורד, תל־אביב

תוכן העניינים

מאה שנה להולדתו של יאנוש קורצ'אק

יאנוש קורצ'אק — קווים לדמותו 7	ישראל גוטמן
שני מכתבים 21	יאנוש קורצ'אק
מכתביו של קורצ'אק 23	יוסף ארנון

מקורות ועדויות

מתוך יומן גיטו וארשה 1941 25	ראובן בן-שם
בלוק ילדים 66 במחנה-הריכוז בוכנוואלד 45	יהושע ביכלר
בצבא האדום עם פרוץ המלחמה	זאב מיליקובסקי
בין גרמניה לברית-המועצות 61	

עיונים

הציונות לפני השואה ואחריה 77	יהודה טובין
מצב האדם לאחר אושוויץ 85	אמיל ל. פאקנהיים
כוח-העבודה היהודי כגורם במדיניות ההשמדה הנאצית 101	ליאון דז'יק
על רצינות ואמת בשאלת חופש הבחירה 117	משה אונא
על כמה מנקודות המחלוקת 121	יהודה באואר

חקר

תיאוריית הקשר העולמי של יהודים ומסונים כאידיאולוגיה אנטי-דמוקרטית לוחמת 125	י. ר. פון ביברשטיין
יחס הוואתיקאן לציונות ולהצלה במלחמת-העולם השנייה 145	מנחם שלח
השומר הצעיר בשטח-הכיבוש הגרמני ויחסו לברית-המועצות 153	משה ציזיק
האירגונים הלא-ציוניים בארצות-הברית בימים שקדמו להכרזה על מדינת ישראל 169	מנחם קאופמן
היהודים באסיה התיכונה 181	אברהם קלבן

ספרים

הלינה רצתה לחיות 186	דינה פורת

מי ומה בחוברת

100 שנה להולדת יאנוש קורצ'אק

- ישראל גוטמן, אשר הכיר מקרוב את מפעלו החינוכי של יאנוש קורצ'אק בגיטו וארשה ואת האיש עצמו, מגיש קווים לדמותו של המחנך הדגול, שנשאר נאמן לחניכיו עד לסוף.
- יוסף ארנון, חבר קיבוץ עין-המפרץ, שתרגם רבות לפירסום כתביו של קורצ'אק גם בחוץ-לארץ — מעיר הערות אחדות על אופי מכתביו של האדם, הרופא, הפייטן, אבי היתומים.
- שני מכתבים של יאנוש קורצ'אק, שנכתבו בשנות השלושים לידידו בקיבוץ עין-חרוד, אצלו התארח בביקורו בארץ — מאפשרים לנו להתרשם מקרוב ולהכיר את נפש הפייטן הרגישה.

עדויות

- ראובן בן-שם, מנציולי גיטו וארשה, רשם בגיטו יומן רב-כמות שהוא תעודה מפורטת על ההיבטים השונים בחיי היהודים בשנות השואה. אנו מביאים כאן קטעים אחדים מיומנו זה.
- יהושע ביכלר, חבר קיבוץ להבות-חביבה, מהילדים במחנה-הריכוז בוכנוואלד, מעלה דברי עדות על קורותיו של אחד מן הבלוקים במחנה וגורלם של הילדים שהיו כלואים בו.
- זאב מיליקובסקי, חבר קיבוץ אילון, ששירת בצבא האדום ולאחר-מכן נמנה על הרבים שעברו את שנות המלחמה במחנות הסובייטיים ובגדודים, רשם את דברי עדותו מן הקורות אותו במלחמת-העולם השנייה. אנו מביאים בזה פרק מעדותו זאת, על ראשית המלחמה בין גרמניה לברית-המועצות.

עיון

- יהודה טובין, חבר קיבוץ בית-זרע, עושה נסיון לסכם את דרכה של הציונות מאז ראשית העליה לארץ-ישראל ב-1880 ועד ימינו לאור השפעתה של השואה על ההגשמה הציונית ועל יחסם של היהודים בימינו לציונות ולמדינת ישראל.
- אמיל ל. פאקנהיים, מטורנטו שבקאנאדה, מחשובי החוקרים על תקופת השואה, דן בהוויתו של האדם בן זמננו לאחר אושוויץ.
- ליאון דזיק, היסטוריון יהודי נודע בארה"ב, דן במדיניות ההשמדה של השלטון הנאצי ובאיוז מידה השפיע גורם כוח-העבודה היהודי על הממדים ועל לוח-הזמנים של השואה.
- משה אונא, חבר קיבוץ שדה-אליהו וחבר-כנסת לשעבר מטעם המפד"ל, ויהודה באואר, חבר קיבוץ שובל וראש המכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית בירושלים, ממשיכים לעיין בסוגיות השונות שהעלה אלכסנדר דונט במסתו „קול מתוך האפר" שהתפרסמה בילקוט מורשת כ"א.

חקר

- **יוהאנס רוגאלה פון ביברשטיין**, היסטוריון צעיר שהתפרסם בארצות דוברות גרמנית בעיקר בספרו הקשר, מגיש מחקר מפורט על היווצרותה של האידאולוגיה האנטישמית מאז המחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה בדבר קיומו כביכול של קשר עולמי בין היהודים ובין הבונים החופשיים להשתלטות על העולם.
- **מנחם שלח**, חבר קיבוץ משמר-העמק, דן ביחסו של הוואתיקאן במלחמת-העולם השנייה לציונות ולשואה, וכמובן למדיניות שנקט כשנדרש לסייע בהצלת ילדים יהודים על-ידי עליה לארץ-ישראל.
- **משה ציווק**, חבר קיבוץ אילון, ממשיך במחקרו שהתפרסם בילקוט מורשת כ"ד ודן הפעם בבירורים שהתנהלו בתנועת „השומר-הצעיר” בווארשה תחת הכיבוש הנאצי בשאלת היחס לברית-המועצות.
- **מנחם קאופמן**, מהמכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית, מביא פרק נוסף ממחקרו המקיף, שחלקים ממנו הבאנו כבר. הפעם הוא מעיין בעמדת הלא-ציונים בארצות-הברית בשבועות שקדמו להכרזה על הקמת מדינת ישראל.
- **אברהם קלכון**, חוקר והיסטוריון מעולי ברית-המועצות, משרטט קווים למדיניות של רוסיה הצארית כלפי היהודים באסיה התיכונה מאז 1830 ועד למהפכה.

ספרים

- **דינה פורת**, מאוניברסיטת תל-אביב, מביאה דברי ביקורת על ספרה של הלינה אשכנזי-אנגלהרד, רציתי לחיות.